

YABANCI ARAŞTIRMACILARIN GÖZÜNDEN ANADOLU KÜRTLERİ

Adem Özgür

Anadolu Kürtleri başta Ankara, Konya ve Kırşehir olmak üzere Orta Anadolu bölgesinin tamamında yer alan ve varlığını uzun yıllardır sürdüren bir topluluktur. Bu topluluğun sosyo-kültürel yapısı, sosyo-ekonomisi ve tarihi az bilinse de, Kürtlerin bölgede oluşturdukları koloni vardır. Yıllar içinde korudukları dili ve kültürü, diğer halklarla kurdukları ilişkiler Anadolu Kürtlerini özel kılmaktadır.

Hem Osmanlı döneminde, hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin ideolojik ve baskı aygıtlarıyla yüz yüze kalan Orta Anadolu Kürt yerleşim yerleri tarihsel, kültürel ve sosyo-politik gerçekliğiyle incelenmesi gereken bir sahadır. İki büyük bağımsız Kürt yerleşim yeri olan Horasan ve Orta Anadolu, Kürtlerin yaşadığı merkezi Kürdistan topraklarından kopuk olan iki ayrı bölge oldukları için, bunlar ayrı bir sınıflandırmayı gerektirir. (İzady, 2013: 30).

Çeşitli araştırmacıların yaptıkları çalışmalara göre sadece Ankara, Konya ve Kırşehir'de Kürtlerin bölgedeki nüfusu 300 bin olarak hesaplanmaktadır. Buna Aksaray, Çorum, Çankırı ve Yozgat gibi iller eklendiğinde ve bölgedeki dağılımlarına bakıldığında bu sayının bir milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bölgede ciddi bir koloni oluşturan Kürtlerin günlük konuşma dili Kürtçedir (Kurmancî, Dimilkî, Şêxbizeynî). Cenaze törenleri gibi çeşitli ritüeller ile düğün, nişan, konser gibi eğlence biçimleri ve giyim-kuşamları Kürdistan'dakine oldukça benzerdir.

Uzun yıllar yarı kapalı bir toplum halinde yaşayan Kürtlerin evlilik ilişkileri ve alışverişleri kendi içlerinde yapılmaktaydı veya komşu Kürt köyleriyle sınırlıydı. (Ateş, 1993: 72). Bu yüzden Orta Anadolu Kürt yerleşim yeri oldukça dikkat çekicidir. Ancak Anadolu Kürtleri günümüze kadar yeterince incelenmemiştir. Özellikle de Kürdistan'ın en batı yakasında yer alan Kürt toplumu, çok az bilinmekte ve tanınmaktadır (Bayrak, 2006: 179).

Kimi araştırmacıya göre bölgede 1184 yılında Kürtlerin izine rastlanılır, kimine göre zorunlu göç politikası I. Selim (Yavuz Sultan Selim, 1470-1520) döneminde olmuştur, kimine göre ise bu göç hareketi Osmanlı devletinin zayıfladığı dönemde gerçekleşmiştir. Göçebe Kürt aşiretlerinin yerleşik hale getirilmesi, vergiye bağlanması, aşiretlerin göç yollarında birbirine kırdırılması, Kürt gençlerinin askere gönderilmesi ve asimilasyonun hızlandırılması başlıca

sürgün nedenlerinden kabul edilmektedir (Özgür, 2017). Tüm bu nedenler Anadolu Kürt realitesinin incelenmesini ve nitelikli saha çalışmasının yapılmasını gerektirir. Ancak, ifade edildiği üzere bu konu bugüne değin yeterince incelenmiş bir alan değildir. Bu yazıda Anadolu Kürtleri ile ilgili çeşitli alan çalışmaları yapmış, bu çalışmalarını çeşitli mecralarda yayımlamış olan araştırmacı, diplomat ve askerlerin notlarını irdelemeye çalışacağız.

YABANCI GÖZDEN ANADOLU KÜRTLERİ

Anadolu Kürtleri ile ilgili yapılan ilk çalışmalar yabancı araştırmacılara aittir. 19. yüzyılda Orta Anadolu'da çeşitli incelemelerde bulunan ve bunları yazılı hale getiren yabancı araştırmacılar, bugün birçok araştırmacıya ışık tutmaktadır. Bu araştırmacıların arasında W. F. Ainsworth, Helmut von Moltke, W. J. Hamilton, P. V. Tschihatschef, Georges Perrot, Vital Cuinet, W. M. Ramsay, Friedrich Sarre, P. H. Massy, Mark Sykes, Hermann Wenzel, Wolf-Dieter Hütteroth, F. Loewe, W. Ruben, Wolfram Eberhad, Jan Hjarno, Ingrid Lundberg yer almaktadır. Bu çalışmaların ilki Hamilton ve Ainsworth'ta aittir (Alakom, 2004: 15).

WENZEL: KEÇİ YETİŞTİRME SANATI KÜRTLERDE ÖNEMLİYDİ

Hermann Wenzel, Kürtlerin Tuz Gölü civarında tuz ticareti yaptığını, Ankara keçisinin asıl yetiştiricilerinin Kürtler olduğunu aktarır. Wenzel'e göre bu hayvanı yetiştirme sanatını en iyi bilen Kürtlerdi (Wenzel, 1937). Wenzel Haymana, Yunak ve Cihanbeyli Kürtlerinin yerleşik hayvan yetiştiricileri olduklarını belirtmektedir. Wenzel, Orta Anadolu'da Araştırmalar II: Bir Yaşam Alanı Olarak Bozkır (Forschungen in inneranatolien 2. Die Steppe als Lebensraum) adlı çalışmasında, "Onlar (Kürtler) ilk çağdan bu yana geçerli Angora keçisini yetiştirme sanatını devralmış bulunuyor. Ve bunu, başka çoban uğraşılı halklara öğretiyorlar. Keçi yetiştirme sanatı, hiçbir toplulukta Kürtlerdeki gibi yüksek bir yere sahip değildir. Türkmenlerin bu sanatı geliştirdiği ya da devraldığı savına karşı en güçlü kanıt budur" demektedir (Wenzel'den aktaran Ateş, 1997: 57).

PERROT: ANADOLU KÜRDOLOJİSİNİN BABASI

Araştırmacıların ilgisini ciddi olarak Anadolu Kürtleri konusuna çeken ilk kişi, Fransız arkeolog Georges Perrot'dur (1832-1914). Perrot'nun 1865 yılında kaleme aldığı Haymana Kürtleri (Les Kurdes de L'Haimaneh) adlı incelemesi, şimdiye kadar yöre Kürtleri ile ilgili yapılmış olan uzun incelemelerin ilki olarak bilinmektedir. Bu nedenle Georges Perrot, "Anadolu Kürtleri incelemelerinin babası" olarak adlandırılmaktadır. Perrot, Haymana'da yaşayan Kürtlerin Kürtçe dışında başka hiçbir dil bilmediğini ve Kürtlerle Türkler arasında

köken ve kültürel bağlamda hiçbir ilişkinin olmadığını aktarmaktadır (Özgür, 2015). Perrot, incelemesinde şunları yazmaktadır:

“Eğer onlar yüzyılımızda bir kez uyanırlarsa acaba gözlerini çabucak kapatacaklar mı? Acaba insan böyle cömert ve iyi ırktan olan bir ulus için, mutlu bir gelecek dileğinde bulunamaz mı? Kürt halkı şimdiye kadar istemini söylemiş değil, rolünü oynamış değil, yapabileceklerini sergilemiş değil. Doğal gücü olduğu gibi kalmış, hiçbir şey bu gücü bulandırmamış. Tüm yaşamı köylerde, yoksulluk içinde ve kahramanca geçmiş. Acaba bu ulus için mutlu bir gelecek umut etmeye hakkımız yok mu?” (Perrot, 2000: 62)

İki İsveçli yazar olan Ingrid Lundberg ve Ingvar Svanberg, İsveç’te yaşayan Kululu (Konya) gurbetçilerle ilgili yazdıkları kitapta, Kulu Kürtlerinden de söz etmektedirler. George Perrot’nun kitabına atıfta bulunan yazarlar, 18. yüzyılın sonlarına doğru Kürt aşiretlerinin Haymana (Ankara) yöresindeki dağlarda ortaya çıktıklarını ve Reşwan, Canbeg ve Şêxbizeyn aşiret federasyonlarına mensup Kürtlerin Osmanlıların saldırıları karşısında batıya göç etmek durumunda kaldıklarını belirtmektedir. Türkiye’de Kulu Gurbetçileri (Kulu-Utvandrarbygd i Turkiet) adlı kitaplarında Orta Anadolu’ya yapılan göçe vurgu yapan yazarlara göre bölgeye yapılan göçlerin tamamı devletin politikası çerçevesinde değildi. Aynı zamanda sürülerine otlayacak yer bulmak için de bölgeye göçlerin yapıldığını ifade etmektedirler (Lungberg ve Svanberg, 1992: 26).

I. SELİM DÖNEMİ VE ZORUNLU GÖÇ

Diğer araştırmacıların tespitlerine nazaran İngiliz diplomat, asker ve yazar Mark Sykes (1879-1919) daha net saptamalarda bulunmaktadır. I. Selim’in Çaldıran Savaşı (1514) dönüşü Amasya’ya geldiğini ve burada Kızılbaş ‘avına’ çıktığını ifade eden Sykes, Alevilerin topraklarına el konularak bu bölgelere Sünni Kürtlerin yerleştirildiğini belirtmektedir. Yazısında bölge Kürtleriyle de konuştuğunu belirten Sykes, Kürtlerin 300 ila 500 yıl öncesinden Kürdistan’dan bölgeye geldiklerini ifade ettiklerini anlatmaktadır:

“Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı dönüşü 24 Kasım 1514’de Amasya’ya gelir ve konaklar, yörede Kızılbaş avına adamlarını göndererek katliamlar yaptırır. Şubat 1515’de Yeniçeri ayaklanması ile pahalılığı ve kıtlığı bahane ederek, Alevi köylerinin topraklarına el koyarak Sünni eşrafa ve dönmelelere ‘tımar’ olarak verir. Amasya, Tokat, Çorum bölgesinde kırimdan kaçan Alevi köylerine doğudan getirilen Sünni Kürtler iskân edilir. Yörede konuştuğumuz Kürt köylüleri 500 ila 300 yıllık bir zaman diliminde doğunun çeşitli

vilayetlerinden geldiklerini söylemektedirler. Bölgede bazı Alevi Kürt köyleri de vardır.”
(Sykes, 1908: 38)

MOLTKE’NİN MEKTUPLARINDA ANADOLU KÜRTLERİ

1800 Almanya doğumlu Feldmareşal Helmut von Moltke, bir inceleme gezisi için geldiği Türkiye’de 1836-1839 yılları arasında askeri uzman ve danışman olarak görev yapmıştı. Moltke, on beş ay boyunca Kürdistan’da Fırat ve Dicle havzasında görev yapmıştı. Bu bölgelerin haritalarını yeniden düzenleyen Moltke, Kürdistan’daki gözlemlerini not ettikten sonra bu notları mektup olarak Almanya’daki yakınlarına göndermiştir. Ardından bu mektuplar “Türkiye’deki Olaylar ve Durumlar Üzerine Mektuplar” adıyla kitap olarak yayımlanmıştır (Bayrak, 1997: 41-48).

Bölgenin haritasını çıkarmak amacıyla yaptığı Maraş-Malatya yolculuğuna ilişkin Maraş’ta yazılan 28 Mart 1838 tarihli “Malatya ve Aksu-Toroslar Üzerinden Geçit-Maraş” başlıklı mektup ile Maraş çevresindeki yolculuğuna ilişkin Urfa’da yazılan 6 Nisan 1838 tarihli “Türk Ordugahı-Fırat’ın Orta Mecrası – Kumkale – Birecik-Urfa” başlıklı mektubun bir kesitidir (Bayrak, 1997: 44). Helmut von Moltke, mektuplarında bu bölgedeki Kürtlerden söz etmektedir. “Malatya ve Aksu-Toroslar Üzerinden Geçit-Maraş” başlıklı mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“29 Mart’ta on sekiz saatlik bir yolculuğu aynı atla yapmıştım. Çünkü bütün bu dolaşma sırasında ta Balveren’e kadar ne bir köy ne de bir ev vardı. Pazarcık ovasına geçtik. Bu ovada Türkmen kabilesi; Atmalı, Kılıçlı, Sinemililer konaklamıştı. Bu üç kabile halkı 2.000 çadırda oturuyordu. Reşit paşa en nüfuslu Kürt beylerinin akıllarını başlarına getirdikten sonra bu Türkmenler de hükumete karşı olan sevgi ve bağlılıklarını ilan etmişlerdi ve 400 kese akçelik (20.000 filorin) bir salyana, yani vergi ödüyorlardı. Bunlardan bazıları çiftçilik yapıyor, çoğu da yazın sürüleriyle dağlara çıkıyordu. Kılıçlı kabilesi 600’den fazla atlı çıkarabiliyor.”

SONUÇ

Anadolu Kürtleri, tarih içinde çeşitli nedenlerden ötürü ana topraklarından binlerce kilometre uzağa, Anadolu’nun verimsiz toprağına göç etti. Bu göçün neden meydana geldiği konusunda net bir fikre sahip olmamakla birlikte Kürtlerin Anadolu’ya hem devletin zor politikası neticesinde, hem de ekonomik sebeplerden ötürü göç ettiği kabul edilmektedir. Çeşitli araştırmacıların incelemeleri ve yapılan çalışmalar sonucunda toplu göçün I. Selim’in baskıcı politikaları sonucu gerçekleştiğini kabul edilmektedir.

Yabancı araştırmacıların 18., 19. ve 20. yüzyılda yaptıkları çalışmaların ardından uzun yıllar Anadolu Krtleriyle ilgili yeterince çalışma yapılmadı. 1997 yılında yayınlanmaya başlayan Bırnebn dergisini (zgr, 2017) saymazsak, Kürt araştırmacılar ya Anadolu Kürt realitesinden bihaberdi ya da bu konuya yeterince ilgi göstermedi. Dolayısıyla bu çalışmalara n ayak olan ilk araştırmalar yabancı diplomat, asker, misyoner ve tarihçiler tarafından yapılmıştır.

* Bu makale, Kürt Tarihi dergisinin Temmuz-Ağustos-Eylül 2018'in 33. sayısında yayımlanmıştır.

DİPNOT

Bu inceleme, 2000 yılında Dr. Fawaz Husn evirisiyle, APEC Yayınevi tarafından Kürtçe olarak kitaplaştırıldı.

KAYNAKLAR

Alakom, R. (2004). *Orta Anadolu Kürtleri*. İstanbul: Everest Yayınları.

Ateş, N. (1993). *İç Anadolu Kürtleri*. Köln: Komkar Yayınları.

Ateş, N. (1997). *Yabancı Bir Araştırmacının Kalemiyle Cihanbeyli, Yunak ve Haymana Kürtleri*, Bırnebn.

Bayrak, M. (2006). *İ Toroslarda Alevi-Kürt Ařiretleri: Sinemilli ve Komşu Aşiretlerin Tarihi - Edebiyatı*. Ankara: Özge Yayınları.

Bayrak, M. (1997). Moltke'nin Mektuplarında Orta Anadolu Kürtleri. Bırnebn(3), 41-48.

Hermann Wenzel, Sultan-Dagh un Akschehir-Ova, Kiel, 1932. Herman Wenzel, Forschungen in Inneranatolien II: Die Steppe als Lebensraum. Schriften des Geographische Institut Kiel, VII: 3, Kiel, 1937

Lungbeg, I., & Svanberg, I. (1992). *Kulu. Utvandrabygd i Turkiet*. Upsala: Centre for Multiethnic Research, Uppsala Multiethnic Papers.

Mehrdad R. Izady, Bir El Kitabı: Kürtler, Doz Yayınları, eviren: Cemal Atila, 2013

Özgür, A (2015). Yabancı Gözden Orta Anadolu Kürdleri. BasHaber Gazetesi, 64. Sayı, 27 Temmuz – 2 Ağustos 2015

Özgür, A. (2017, Ekim). 20 Yıllık Yayıncılık Mücadelesi: Bîrnebûn. *Bianet*.

Perrot, G. (2000). *Kurdên Haymanayê*. (F. Husên, Çev.) Stockholm: Apec.

Sykes, M. (1908). The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, s. 451-486.